

Moskovalaisälymystön keskusteluja

Syys-lokakuun vaihteessa Venäjän merkittävin humanistis-yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden kustantamo NLO toi Pietariin jokavuotisen *Malyje bannyje tšenija* -konferenssinsa. Tapahtuman erikoinen nimi juontaa juurensa sen moskovalaisen järjestäjän entisten toimittajien katoosioitteesta. Alunperin se on koonnut aprillipäivinä tutkijoita ja intelligentsijaa keskustelemaan ajankohtaisista aiheista vapaina akateemisista muodollisuuksista, mutta lieneekö Venäjän kehitys aiheuttanut konferenssin vakavoitumisen. Tämänvuotiseksi aiheeksi oli nostettu ”venäläinen keskustelu”, tarkemmin ”kiistely, vuoropuhelu ja väittely venäläisessä nyky-yhteiskunnassa: miten, missä ja mistä meidän tulisi puhua”. Keskustelua keskustelusta, voisi kynnikko huomauttaa. Mutta järjestäjien maineen perusteella siitä oli lupa odottaa mielenkiintoista.

Mikä NLO?

Vuonna 1992 ilmestymisen aloittanut filologinen tiedelehti *Novoje literaturnoje obozrenije* on kasvanut pikkuhiljaa kokonaiseksi konserniksi. Tänä päivänä ei ole lainkaan liioiteltua väittää että venäläistä kulttuuria ja yhteiskuntaa koskevaa venäläistä tutkimusta ei voi seurata törmäämättä NLO:n julkaisuihin. NLO-lehden numerot ovat itse asiassa monisatavuisia kirjoja, joissa julkaistaan kirjallisuuden historian ja -teorian lisäksi muutakin humanistista ja yhteiskuntatieteellistä aineistoa. NLO on mm. tehnyt venäjänkielille tutkijayhteisölle tutuksi läntistä teoriaa ja tutkimusta käännoksinä ja katsauksina.

Vuonna 1997 kustantamo alkoi

julkaista raskaan NLO:n rinnalla toistakin lehteä. *Neprikosnovennyi zapas* on alaotsikkonsa ”keskustelua politiikasta ja kulttuurista” mukaisesti ajankohtaisempi ja käytännönläheisempi, sisältää enemmän yhteiskuntatieteellistä aineistoa ja näkee tehtäväkseen liberaalin perinteen ylläpitämisen Venäjällä. Kustantamolla on myös useita eri profiilin omaavia kirjasarjoja, joissa on ilmestynyt myös suomalaista slavistiikkaa ja Venäjä-tutkimusta. NLO:n julkaisuilla on ollut Venäjällä suuri merkitys erilaisten ”marginaalisten” aiheiden – kuten arjen historian tai seksuaalisuuden tutkimuksen – esiin nostamisessa. Ensi vuonna NLO ja NZ ovatkin saamassa rinnalleen kolmannen, muodin teoriaan, ruumiin, vaatteiden ja kulttuurin kysymyksiin keskittyvän lehden.

Avajaispuheessaan NLO:n päätoimittaja Irina Prohorova totesi 1990-lukua leimanneen keskittymisen ”pelkkään” tieteeseen vastapainona kaikkien tarpeeseen saamasta ideologisuudesta. Mutta nyt on hänen mukaansa koittanut uusi aikakausi eikä enää ole mahdollista käyttäytyä ikään kuin tiede olisi jotain ympäröivästä yhteiskunnasta irrallista. Ei olekaan sattumaa että sekä NLO että NZ ovat hiljan julkaisseet muistin teemaan keskittyvät numerot. NLO:n uusin, 74. numero lähestyy aihetta ”muistin instituutioiden” kautta. Kirjastojen ja arkistojen tilaa ja erityisesti valtaapitävien suhtautumista niihin käsittelevien venäläistutkijoiden poleemisten puheenvuorojen rinnalla valotetaan tilannetta länsimaissa, sillä venäläisviranomaiset puolustautuvat kritiikkiä vastaan väittämällä arkistolaitosten olevan kriisissä kaikkialla. Tutkijat

ovat eri mieltä ja huomauttavat, että Venäjällä arkistojen ja kirjastojen tehtäväksi ei ole koskaan nähty koko yhteiskunnan palvelemista. Ongelmat eivät koske vain tieteentekijöitä, vaan kyse on koko yhteiskunnan kyvyttömyydestä käsitellä menneisyyttään, ”kansalaisten historiakäsitysten primitivisoitumisesta”.

Puhetta riitti, syntyikö keskustelua?

Konferenssin järjestäjien tavoitteena oli saattaa yhteen ja keskustelemaan eri tahoja – tutkijoita, järjestöaktiiveja, eri sukupolvien edustajia. Osittain tämä onnistuikin, siitä huolimatta että Pietarin oma intelligentsija saapui runsaslukuisena lähinnä bankettiin.

Perinteisistä konferenssiesitelmistä vastasivat pitkälti Euroopalaisen yliopiston tutkijat. Tilaisuus järjestettiin tuon yliopiston tiloissa. Mielenkiintoisinta antia edusti Vadim Volkovin bisneksen ja valtion suhteita tarkastellut esitelmä. Volkov tarkasteli koodatun lain ja epävirallisten käytäntöjen vuorottelua hyödyntäen varkaiden maailmasta peräisin olevaa ilmausta ”sopia asioista *po ponjatijam*” eli suullisesti, tapoihin ja osapuolten asemaan perustuen. Samantapaisena sekä kirjoitettujen että kirjoittamattomien sääntöjen järjestelmänä Volkov näki kansainväliset suhteet. Valtionpäämiesten tapaa-misissa on julkinen osio, jolloin salamavalojen räiskyessä otetaan viralliset valokuvat, todetaan suhteet hyväksi ja tiedotetaan uusista sopimuksista, mutta tiedotusvälineiden poistuttua paikalta aletaan varsinaisesti keskustella ja sopia asioista. Mistä ja mitä puhutaan, ei välttämättä selviä edes muistelmista, jos niiden kirjoittajat pysyvät uskollisena sovitulle käyttäytymiskoodistolle ja tie-

don leviäminen ulkopuolisille on usein skandaali. Volkov rinnastaa tähän valtiovallan ja liike-elämän suhteet nyky-Venäjällä. Tapaus Jukos on hänen mukaansa esimerkki siitä, että lakien mukaan Venäjällä ei voi toimia. Yritys voi maksaa veroja mutta valti-onhallinto päättää *po ponjatijam* onko niiden määrittelemiseksi ilmoitettu voitto ”oikea”. Hän ei kuitenkaan pidä asetelmaa automaattisesti ongelmallisena, toimitaan esimerkiksi koko Ison-Britannian lainsäädäntö tavallaan *po ponjatijam*. Volkov kritisoikin jyrkkää virallisen ja epävirallisen vastakkainasettelua tutkimuksissa ja jälkimmäisen leimaamista epänormaaliksi.

Muissa esitelmissä mm. peräänkuulutettiin keskustelua korkeakoulujärjestelmän reformista, tarkasteltiin Moskovan taitelijaryhmittymiä, pohdittiin poliittisen taiteen mahdollisuuksia sekä intelligentsijan keinoja reagoida uusfasismiin. Mannermainen, erityisesti ranskalainen teoria on selvästi muodissa ja mm. Bataillen, Nancyn ja Derridan nimet vilahtelivat tuon tuostakin, kun taas angloamerikkalaisia yhteiskuntateoreetikkoita mainittiin tuskin lainkaan. Pyöreän pöydän keskustelussa *NLO:n, NZ:n*, historioitsijoiden *Ab Imperion* ja muutamien muiden lehtien edustajat pohtivat ”intellektuaalisten lehtiin” asemaa nyky-Venäjällä. Perestroika-ajan ”paksujen aikakauslehtiin” miljoonapainokset ja asema kansankunnan johtajina eivät ole unohtuneet, ja nykyiseen pieneen akateemiseen lukijakuntaan tyytyväisiä tuntui lehtiin tekijöiden joukossa olevan vähemmistö.

Ensimmäistä konferenssipäivää voisi luonnehtia perättäisten monologiin hallitsemaksi. Toisena päivänä tavoite dialogista toteutui paremmin ja myös keskustelijajoukko monipuolistui. Nuoren tutkija-aktivistin Olga Aksjutinan esitelmä punk-kulttuu-

rista keräsi saliin kirjavan yleisön ja ohjelmassa keskustelulle varattu aika ylitettiin roimasti. Aivan aiheellisesti esitelmiä kritisoitiin alakulttuurin mainospalaksi, josta puuttui tutkijan etäännytetty katse ja laajempi kontekstualisointi.

Ruohonjuuritason aktivismi on Venäjälläkin osa globaalia kulttuuria ja myös Moskovan kaduilla voi nähdä ”Critical mass”-kulkueen pyöräilijöiden oikeuksien puolesta tai ”Ruokaa, ei aseita” -ryhmiä jakamassa ilmaisia aterioita katulapsille ja

kerjäläisille. Lopulta keskustelu kuitenkin jumittiin kysymykseen siitä mitä on aito punk: musiikkia, tyyli vai aate. Yleisössä tuon väittelyn useita kertoja kuulleita taisi kuitenkin olla vain muutama. Järjestäjille ja osallistujille hetki oli historiallinen ja aihe keskusteltiin vielä myöhään illalla: kuulemani mukaan Venäjällä punk-kulttuuria käsiteltiin tällä tavoin akateemisessa yhteydessä vasta ensimmäistä kertaa.

Ulla Hakanen

Venäläisyyden mystisyyttä purkamassa

Joensuun yliopistossa järjestettiin lokakuun 6.-7. päivinä 2005 kansainvälinen seminaari ja tutkijakoulutustapahtuma Post-Soviet Readings of Texts: Demystifying Russianness – Teksty v postsovetkom protšhtenii: demistifikatsija ”russkosti”. Seminaarin järjestäjinä olivat Joensuun yliopiston vieraiden kielten laitos, suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos, Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutti sekä Suomen Akatemia. Osallistujia seminaarissa oli enimmillään noin 50, ja työryhmiin osallistui noin 30 henkeä.

Seminaarin keskeisinä tavoitteina oli virittää läheisten tieteenalojen välistä metodista keskustelua ja tuoda yhteen temaattisen, alueellisen tai metodisen kiinnostuksen perusteella tohtorikoulutettavia eri yliopistoista sekä saattaa yhteen eri tutkijakouluja. Seminaari kokosikin yhteen jatkokoulutettavia ja -kouluttajia valtakunnallisesta Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen tutkijakoulusta, kulttuuristen tulkintojen tutkijakoulusta, Helsingin yliopiston slavistiikan ja baltologian laitoksen ”History and Narration” -projektista sekä Joensuun yliopiston vieraiden kielten laitoksen tutkijapiiristä.

Lisäksi seminaari esitteli Joensuun tiedeyhteisölle vieraiden kielten laitoksen venäjän oppiaineeseen viime lukuvuonna nimetyt uudet dosentit sekä kielen ja kulttuurin alan pietarilaisia huippututkijoita.

Seminaari ohjelmaan kuului sekä yleisiä luentoja että työryhmätyöskentelyä. Virikkeellisen alun päiville antoivat dosenttien, akatemiaututkija Mika Lähteenmäen ja professori Timo Sunin luennot 1900-luvun venäläisten humanistitutkijoiden kielen, taiteen, kansanperinteen ja kulttuurisen kanssakäymisen teorioista. Timo Suni luennoi kirjallisuustieteelliseen ja folkloristiseen teoreettiseen ajatteluun edelleen vaikuttavasta Venäläisen formalismin historiasta ja nykypäivästä. Mika Lähteenmäki puolestaan esitteli Mihail Bahtinin ja hänen piirinsä kielitieteellisiä näkemyksiä aikalaiskontekstissa.

Toisen päivän kansainvälisen osuuden luennoitsijoina ja kommentaattoreina oli tutkijoita Pietarin valtiionyliopistosta ja Pietarin valtiollisesta taiteen ja kulttuurien tutkimuksen instituutista. Päivän aloitti professori Svetlana Smetnina, joka puhui nykyvenäläisestä mediadiskurssista. Professori Jelena Dušetškina tarkasteli pionee-